

Hz. Muhammed'in Risâlet Öncesi Hayatına Yaklaşımlar: Fransızca Siyer Literatürü Örneği*

İsmail Metin**

Özet

Tarih boyunca, Batı Hıristiyan dünyasında İslam ve Hz. Muhammed imajı zaman içerisinde değişmekle birlikte, genel anlamda olumsuz bir seyir takip etmiştir. Bu bağlamda, Fransızca literatürde, özellikle XII. yüzyıldan itibaren Hz. Muhammed'in hayatı ve kişiliğini konu alan roman, öykü, tiyatro ve şiir gibi edebi eserler ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu eserlerde, Hz. Muhammed'in yetiştiği çevre, vahiy ve peygamberliği, gazve ve seriyyeleri ve aile hayatı gibi konular dikkatle incelenmiştir. Bu makalede, Fransızca literatürde Hz. Muhammed'in yetiştiği çevre; coğrafi, dini, sosyo-kültürel ve ekonomik durumla birlikte idari ve siyasi durum ele alınmıştır. Ayrıca, doğumu, çocukluk ve gençlik dönemleri olaylarına bakış açıları üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Hz. Muhammed, Fransız oryantalizmi, Gaudefroy-Demombynes, Blachère, Rodinson.

Approaches to the Pre-Prophethood Life of The Prophet Muhammad: The Example of French *Sira* Literature

Abstract

Throughout the history, in the Western Christian world, image of Islam and the Prophet Muhammad followed a negative course in general, albeit the changes seen over time. In this context, in the French literature, novels, stories, theater and poetry about the life and personality of the Prophet Muhammad have been written especially since the 12th century. In these works, the Prophet Muhammad's environment, revelation and prophethood and family life were carefully examined. In this article, how the environment surrounding the Prophet Muhammad and geographical, religious, socio-cultural, economic and political situation were examined in the French literature is discussed. In addition, the article focuses on approaches to his birth, childhood and youth as well.

Key Words: *Sira*, the Prophet Muhammad, French orientalism, Gaudefroy-Demombynes, Blachère, Rodinson.

* Bu makale, Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı: Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson Örneği (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015) başlıklı doktora tezimin ilgili bölümünden faydalanılarak hazırlanmıştır.

**Yrd. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, dr.ismailmetin@gmail.com.

Bu makalede, eserleri ele alınan Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson'un Hz. Muhammed'in yetiştiği çevreye ve sosyal ortama nasıl baktıkları, bu çevrenin Hz. Muhammed üzerindeki etkilerine dair ne düşündükleri tespit edilecektir.

A. Hz. Muhammed'in Yetiştii Çevreye Yaklaşımlar

Fransız oryantalist Gaudefroy-Demombynes, özel olarak Hz. Muhammed'in yetiştiği çevreyi ele alır ve *Mahomet* adlı eserinin giriş kısmının ikinci başlığı da "İslâm Öncesi Araplar" (L'Arabie Préislamique) ismini taşır. Yazar bu bölümde, ana hatlarıyla hicaz bölgesi ve sakinleri, Güney Arapları, Hicâz, toplumsal ve kültürel yapı, İslâm öncesi dinler konuları üzerinde durur.

Blachère ise, *Le Problème de Mahomet* adlı eserinin ikinci bölümünün baş kısmında, Hz. Muhammed'in yetiştiği ortama, vahiy öncesi hayatına, bu ortamın Hz. Muhammed üzerindeki etkisine dair değerlendirmelerde bulunur. Eserde, ana konular itibarıyla Hicâz'ın ve Arap Yarımadası'nın eski tarihi, Mekke, Medine ve Taif'in önemi, Hicâz'ın dinî durumu ve haniflik inancı üzerinde durulur.

Rodinson ise, eserinin birinci ve ikinci bölümünde, Roma ve Sasanî'den Araplara bir toplum değerlendirmesi ile Arabistan'ın coğrafi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı yanında dinî durumunu ele alır.

Aşağıda bu oryantalistlerin Hz. Muhammed'in risâlet öncesi yetiştiği ortama dair görüşleri sırasıyla ele alınacaktır.

1. Coğrafi Durum

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Arabistan büyük bir coğrafi bölge olmakla beraber, Batılılar tarafından yine Müslüman tarihçilerin yardımı ile tanınmıştır. Fiziki durumu Hicâz, Yemâme, Yemen ve Hadramut bölgeleriyle sınırlanmıştır. Gaudefroy-Demombynes, Hicâz bölgesinin diğer bölgelere göre daha önemli olduğunu, Mekke'nin ticaret merkezi olmasının bu önemi gösterdiğini belirtir. Arabistan'ın çöllerle kaplı olduğunu, buralarda da bedevîlerin yaşadığını ve coğrafyanın kurak bir vaha şeklinde uzayıp gittiğini anlatır.¹

Blachère'in tasvirine göre Hicâz, etrafıyla birlikte "İslâm'ın beşiği" sayılır.² Bu bölgede çöl egemendir ve volkanik akıntılar bölgede geniş alanlar kaplar. Kışın ve ilkbaharda yağın yağmur toprağa kısa süreliğine can verir. Vahalar, bugün olduğu gibi VI. yüzyılda da, Vâdi'l-Kurâ'da, Tebük ve Maan doğrultusunda kuzeye doğru tespih taneleri gibi sıralanır gider. Güneyde bu tespihi tamamlayan Medine

1 Maurice Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, (Édition Albin Michel), Paris, 1969, s. 15-22.

2 Eserin ikinci bölümünün adı olan "Le Berceau de l'Islam" yani "İslâm'ın Beşiği" ifadesi, muhtemelen İslâm'ın bu bölgede doğup büyümesi ve gelişmesini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

müreffeh bir yerleşim yeridir. Güneye doğru on günlük yürüyüş mesafesinde ve Kızıldeniz'in üç konak doğusunda, çıplak ve yalçın dağların oluşturduğu bir hilâl içinde, ziraat yapılmayan bir vadinin dibinde kurulmuş olan, Hicâz'ın tek büyük kenti Mekke bulunur. Daha güneydoğuda, apayrı bir iklimi olan yüksek bir bölgede, su kaynakları ve bahçeler yönünden zengin Taif vardır.³

Rodinson ise "sarazen"⁴ (Fr. Sarrasin) diye adlandırdığı topluluğun yaşadığı bu coğrafyayı, Avrupa kıtasının üçte biri kadar yer kaplayan büyük bir bölge olarak tasvir eder. Rodinson, Hz. Peygamber'in mesajının ortaya çıkışının tarihi arka planını irdelerken Arabistan'ın tarihî, kültürel ve coğrafi açıdan tasvirini yapmaktadır. Ona göre; bu bölgede yaşayan ve sarazen diye adlandırılan halk, çadır altında yaşayan Araplardır.⁵ Rodinson, "sarazen" ifadesi ile ele avuca sığmayan, Hıristiyanlardan topraklarını alan "yağmacı" bir Müslüman grubu kastetmektedir. Bu gruplar Kudüs'ü zaptettikten sonra diğer bazı şehirleri de yağma ederek yukarı ve aşağı Mısır'ı ele geçirmişlerdir.⁶

Akarsuların ve yağışların yetersizliği sonucu, arazinin büyük bir kısmı çöl haline gelmiştir. Kimi bölgelere yıllarca yağmur yağmadığı olmuştur. Vadi denilen ırmak yatakları, ülkenin, yağışın daha bol olduğu bir jeolojik dönem yaşamış olduğuna işaret etmektedir. Rodinson'a göre bu bölgede, hayat biçimini belirleyen topraktır. Su akıp gitmediği için Araplara "kuyu biliminin uzmanları" denilebilir. Çöl şartlarına en uyumlu hayvan olan deve, Araplar için işlerini gördüğü bir hayat biçimini almıştır. Bu coğrafyada tahıl üretimi yapılan bölgeler yok değildir fakat Arabistan'ın asıl ana ürünü hurmadır. Hurma sadece yemişiyle "ağaçların sultanı"⁷ değil aynı zamanda her parçası işe yarayan bir besin kaynağıdır.

2. Dinî Durum

Gaudefroy-Demombynes, VII. yüzyılda Mekke ve civarını, Arabistan'ın hem ticarî hem de dinî bir merkezi olarak tanımlar. Burada panayırkların kurulması, hac ziyaretleri, Kâbe ve Arafat gibi yerlerin ziyaret edilmesinin ve umre ibadetinin bu

3 Régis, Blachère, *Le Problème de Mahomet, essai de biographie critique du fondateur de l'Islam*, Paris: PUF (Press Universitaires de France), 1952, s. 19.

4 "Orta Çağ'da Batılı Hıristiyanlar tarafından Müslümanlar 'Sarazen' diye nitelendirilmişlerdir. Kavram klasik coğrafi bağlamda Sina Yarımadası'nda yaşayan insanlar için kullanılmışsa da Yunanlılar ve Romalılar Suriye ve civarındaki Müslümanlara Sarazen demişlerdir. Bilahare bu ifade önceleri Sicilya'ya ve Güney İtalya'ya yerleşmiş olan Araplar ve zamanla da tüm Müslümanlar için kullanılmıştır. Sarazen, Roland Destanı'nda (*Chanson de Roland*) kullanıldığı şekliyle putperest manasında kullanılmıştır." Bk. Bülent Şenay, "Yahudi-Hıristiyan İlişkilerinin Tarihi, Anti-Semitizm ve Oryantalizm", *Oryantalizmi Yeniden Okumak, Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara: DİB. Yay., 2003, s. 90, (7. Dipnot).

5 Maxime Rodinson, *Mahomet* (Éditions du Seuil), Paris 1994, s. 31.

6 Maxime Rodinson, *Batıyı Büyüleyen İslâm*, (çev. Cemil Meriç), İstanbul, 1983, s. 15.

7 Rodinson, *Mahomet*, s. 32.

bölgeyi dinî bir konuma yükselttiğini ifade eder.⁸

Gaufrey-Demombynes'e göre, Kureyşlilerin ticarî etkinlikleri ve politikadaki becerileri, hac ibadetinden sonra bir kısım hacıları Kâbe etrafına çekmelerine olanak sağlamıştı. Tanrı Hübel'in yanına, başka yerde kendi tapınakları da olan üç tanrıçayı yerleştirmişlerdi: Böylelikle bu tanrıçalar Mekke'den şu yönlere giden yolların koruyucusu olmuşlardır: Lât, Taif'e giden güney yolunun, Uzzâ, Hürad üzerinden Irak'a giden yolun, Menât, ise Kudeyd üzerinden Yesrib ve Suriye'ye giden yolun koruyucusuydu.⁹ Ayrıca Gaufrey-Demombynes'e göre, Havva'nın mezarı oradadır. Tanrı Vedd'in heykeli Cidde'de karaya vurmuş ve Devme'de bir tapınak inşa edilmiştir. Aynı şekilde, Süvâ'nın, Yegûs'un, Yeûk'un ve Nasr'ın heykellerinin ve Sa d tapınağının Cidde'de olması burasının dinî bir merkez olduğunu göstermektedir.¹⁰

Blachère ise, bölgenin dinî yapısından bahsederken bu bölgenin kadim bir putperestlik merkezi görünümü sergilediğini ve ilahların her birine sunulan bir tapınağının olduğunu belirtir. Zaten Kur'an birçok yerde bu putlardan bahseder. Putperestliğin VI. yüzyılda kendi dinî başkenti vardır, o da Mekke'dir. Orada batıl inanışlar ve sihirbazlık işlerinin yaşaması için gereken her şey bulunur, ancak dinî düşünce adına bir altyapıya elverişli hiçbir şey yoktur. Fransız oryantalisteye göre, bir Hicâzlı dünyayı şöyle tasvir eder: "*Dünya, şâirlere esin veren, kâhinlere kehanet ettiren, bunaklara, deli ve hastalara eziyet eden ve nihayet yolcunun gece korkusu olan cin ve iblislerle doludur.*"¹¹

Yine Blachère'e göre, Şam, Yemen ve Babil'le kurulan ticarî ilişkiler, Hicâzlı tacirleri Hıristiyanlarla iletişime geçirmişti. Suriye bozkırında ve neredeyse Orta Fırat'a dek uzanan bölgede Hıristiyanlığı yaşayan Arap kabileleri göçebe bir hayat yaşarlardı. Bizans'ın otoritesini az çok gerçek biçimde kabul eden Arap emirleri Hıristiyanlık inancı konusunda oldukça bilgilidirler; öyle ki bunlardan Doğu Roma İmparatoru Justinien zamanında (527-565), İsa'nın tekdoğallığı tartışmasında taraf olmuşlardır. Hıristiyan misyonerlerin kendi öğretilerini yaymak üzere Hicâz'ın bazı kısımlarını dolaşmış olmaları mümkündür.¹²

Blachère, Hıristiyanlık gibi Yahudiliğin de, Hicâz'a yerleştiğinden bahseder. Hicâz'ın kuzeyindeki vahalarda, özellikle Medine ve Hayber bölgelerinde, Yahudi toplulukları aktif ve etkili olmuşlardır. Musevilik'e sıkı sıkıya bağlı izlenimini verirler ama kimseyi kendi dinlerine döndürmek için baskı kurmazlardı. Blachère'e göre, Yahudilik Mekke'de tutunamamıştır. Sonradan

8 Gaufrey-Demombynes, *Mahomet*, s. 22.

9 Gaufrey-Demombynes, *Mahomet*, s. 24.

10 Gaufrey-Demombynes, *Mahomet*, s. 25.

11 Blachère, *Mahomet*, s. 20.

12 Blachère, *Mahomet*, s. 21.

nazil olan surelerde Kur'an, ilk başta tektanrıcılığın ve Hanîflik'in, İbrahim Peygamber tarafından vazedilip Tanrı'nın dönem dönem insanlara gönderdiği peygamberlerce aktarıldığına işaret eder. Birçok noktada bu düşünceler şaşkırtıcı bir biçimde *Maniheizm*'i¹³ anımsatır. Yazara göre VII. yüzyılın ortasındaki bu dinî durum, Hanîflerin Hicâz'da pek az sayıda olduklarını ve orada organize bir mezhebin çekirdeğini bile oluşturamadıklarını göstermektedir.¹⁴

Rodinson ise, Arap toplumunda Lât, Menât ve Uzzâ başta olmak üzere birçok tanrının bulunduğunu belirterek, Hübel'in Mekke'nin büyü tanrısı olduğunu ifade eder. Tanrılar için kurbanlar adanır, erkek çocuklar daima törenlerle sünet edilirdi.¹⁵ Rodinson ayrıca, Hıristiyanlığın Araplar üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu düşünür. Özellikle Güney Arabistan'daki bölgelere yayılan Hıristiyanlık, büyük kiliseler ve piskoposluklarla iyice yayılmıştır. Buna örnek olarak Yemen'deki büyük Nocrân Kilisesi'nin çöl Araplarının hayranlığını uyandırmasını gösterir. Bunun yanında, bölgede Zerdüşî dinine mensup olanların da bulunduğunu belirten Rodinson, bunu Pers etkisine bağlamaktadır. Yahudiliğın ise daha çok vahalarda yaygın olduğunu ifade etmektedir.¹⁶

Adı geçen oryantalistler, Arabistan'ın dinî, siyasî, ekonomik ve sosyo-kültürel durumunu olgusal bir şekilde açıklarlar. Onlara göre, Arabistan'da siyasî bir birliktelik söz konusu değildi. Araplar kabileler halinde göçebe ve yerleşik olarak yaşıyorlardı. Mekke sadece dinî bir merkez değildi, aynı zamanda ticarî bir merkezdi. Arap Yarımadası'nda az da olsa Yahudi ve Hıristiyan gruplar olduğunu belirten oryantalistler Monofizit ve Nestürîlerin iyi bilindiğini belirtirler.

3. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durum

Gaudefroy-Demombynes, kabile yapısındaki bütün topluluklarda olduğu gibi, güçlü bir dayanışma modeli olan "asabiyet"¹⁷ anlayışının Araplarda belirgin bir şekilde görüldüğünü ifade eder. Kabileler arası savaşlar, mücadeleler, Arabistan'ın bütününde herhangi bir siyasî ve bölgesel işbirliğine imkân

13 *Maniheizm* (Fr. Manichéisme), M.S. III. yüzyılda Mani tarafından eski İran'da kurulmuş olan Gnostik bir dinî gelenektir. Bk. Şinasi Gündüz, "Maniheizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: DİB. Yay., 2007, s. 493; a.mlf., "Maniheizm", *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 575-577. Başka bir ifade ile, *Mani dini* ya da *Maniheizm* III. yüzyılda Pers İmparatorluğu içinde, Mani tarafından kurulan ve kısa sürede hızla büyük bir coğrafyaya yayılan, kendinden önceki bütün inanç ve dinlerin akla uygun yanlarını birleştirerek meydana getirilen dindir. Bk. Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 374-375.

14 Blachère, *Mahomet*, s. 22.

15 Rodinson, *Mahomet*, s. 37.

16 Rodinson, *Mahomet*, s. 50.

17 Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusu. Bk. Mustafa Çağrırcı, "Asabiyet", *DİA*, İstanbul, 1991, III, 453-454.

sağlamamıştır. Kabile dışında yaşamak, “anlaşma” (hilf) yolu hariç olmak üzere adeta imkânsızdır. Bunun dışında toplumda bazıları Arap olmayan İranlı, Habeşli ve zenci köleler vardır. Kabile anlayışında ideal bedevî erkeklik anlayışı yiğitlik, dürüstlük ve yazara göre “kurnazlıkla ve gösterişli” bir cömertlikle kendisini göstermektedir.¹⁸

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Arap toplumunda şiir ve şâir büyük bir rol oynar ama önemi daha çok toplumsaldır. Çünkü şâir tüm toplantı ve ayinlerde yer alır. İnanan kişilerin tanrısına yönelttiği yakarışlar, söz, müzik ve dansı birleştirir. Şiirle tef, ayak vuruşları ve çağrı çığlıkları arasında ritmik uyum vardır. Bu bağlamda şâir orkestra şefi gibidir. Yazara göre, Arap toplumunda şâir “neredeyse bir peygamber, sözü de bir vahiy” olarak görülmektedir. Bu bağlamda Hz. Muhammed bir Peygamber olarak ortaya çıktığında Kureyşlilerin onu bir şâire benzetmelerinin nedeni anlaşılmalıdır.¹⁹

Kadın ailenin bir malı olup, aile reisi onu bir başlık parası karşılığında kocaya verirdi. Arap toplumunda dul kadın bir ölçüde kocasının ailesine bağlı kalıyordu; normalde kayınbiraderinin hissesine düşüyordu ve Hz. Muhammed zamanında bile bunun Yahudi “levira'sına”²⁰ benzeyen örneklerinden söz edilir.²¹ Ekonomik olarak ise, aynı bölgede “haram aylar” (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Receb) boyunca büyük panayırlar düzenleniyordu. Bunların en kalabalığı olan Ukaz Panayırı, Zilkâde ayının 1'yle 20'si arasında gerçekleşmekteydi. Bunu 21-29 Zilkâde'de yapılan Mecenne Panayırı izliyordu; nihayet 1 ile 8 Zilhicce arasında yapılan Zülmeçâz Panayırı geliyordu. Ayrıca Hicâz limanı ticarî açıdan büyük önem arz ediyordu.²²

Blachère, o dönemin kültürel seviyesi ve okuma yazma durumu hakkında “VI. yüzyılın ikinci yarısında Hicâz bölgesinde entelektüel etkinliğin durumu nedir?” şeklinde bir soru sorar. Cevap olarak da şöyle der: “Bunu belirlemenin olanağı yok. Yine de her şey bu tüccarlar şehri oligarşisinin okuma yazmayı bildiğini düşündürmektedir. Kullandıkları harf sistemi son derece basittir. Çünkü bütün Sâmî alfabeleri gibi bu sistemde de yalnızca ünsüz harfler kullanılabilir ve sonradan zorunluluk nedeniyle eklenen ayırt edici noktalamalar bilinmemektedir.”²³

Şiir ve dilin önemi hakkında ise Blachère, Mekkelilerin, Arapçanın

18 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 29-30.

19 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 30-31.

20 Yahudi dini kurallarına göre, çocuğu olmadan ölen kardeşinin karısıyla evlenecek kişiye *levir*, bu evliliğe ise *levira* (Fr. Lévirat) denir. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Lévirat> (Erişim Tarihi: 22.12.2014)

21 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 28.

22 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 23.

23 Blachère, *Mahomet*, s. 26.

henüz edebiyat dili düzeyine yükselememiş ama Kur'an'ın da göstereceği gibi, hitabete pek elverişli, güçlü, belirgin ahenkli bir bölgesel dil olan bir lehçesini kullandıklarını ifade eder. Bütün Araplar gibi Mekkeliler de şiire duyarlıdır. O zamanın Mekkelisi destansı İskender ve Süleyman dönemlerini, hatta belki de Nuh, İbrahim, Lût ve Musa kıssalarından bazı şeyler bilmektedir. Öyle görünüyor ki İsa'nın kişiliği onun tarafından çok daha az bilinmektedir.²⁴

Buna karşılık, dinsizlikleri yüzünden helâk edilen Hadramut'un Âd ve Vâdî'l-Kurân'ın Semûd kavimleri gibi eski Arap halklarının hikâyeleri çok iyi bildikleri öykülerdir. Kur'an bunları onlara yeniden anlattığında, büyük bir küçümsemeyle "Bunlar eskilerin masallarıdır"²⁵ diye haykıracaklardır. Görünüşe bakılırsa Mekkeliler putperestler, bu anlatılardan onları kendilerinden öteye taşıyacak ya da insanın amaçları üzerine düşündürecek hiçbir ders çıkarmıyorlardı. Ticaretlerine, aile ve kabilelerinin çıkarlarına odaklanmış Mekkeliler putperestler, genel olarak, onları üstün bir dinî hayat anlayışına yükseltmeye çarpınan bir tebliğ faaliyeti için en verimsiz toprağı oluşturmaktadır. Blachère burada yerinde bir tespitte bulunarak şöyle der: "Muhammed'in gerçek başarısı bu körlerden kimilerini atalarının dininden koparıp İslâm'a kanalize ederek, onları kendi dinine kazanabilmiş olmasıdır."²⁶

Rodinson, ekonomik ve sosyal dönüşüme, entelektüel ve ahlakî dönüşümün eşlik ettiğini ifade ederek, ticaret ekonomisinin göçebe hayat yaşayan toplum üzerinde etkili olduğunu vurgular. Araplarda ticarî hayatta değiş-tokuşun (mübadele) yanı sıra parayla alış-veriş şekline de sık sık rastlandığını belirtir. Bu ticarî ilişkilerde bedeviler zengin şehir tüccarlarına borçlanmakta ve çok geçmeden köle durumuna düşmekteydiler.²⁷

Rodinson'a göre, Araplar genelde ticaret ve kendi aralarında oluşturdukları bir dayanışma vergisiyle barış içerisinde yaşarlardı. Baskınlarla mal almak mübahı fakat ne olursa olsun cana kıymak büyük bir cezayı gerektirirdi.²⁸ Arapların toplumsal hayatında genel olarak zengin-fakir ayrımı vardı. Kimileri topladıkları servetler sayesinde köle sahibi olma olasılığını elde etmişlerdir. Zaman zaman bu kölelerin azat edildiği görülürdü.²⁹ Kadın, İslâm'dan önce göçebe dönemlerde değersizdi. Hitabet ve söz sanatı olan şiir, Arap toplumunda son derece önemliydi. Toplumda şâir, saygı uyandırdığı kadar korku da uyandıran ve ilahî bir ruh tarafından desteklendiği kabul edilen bir kişiydi.³⁰

24 Blachère, *Mahomet*, s. 26.

25 el-Mutaffî'nin 83/13.

26 Blachère, *Mahomet*, s. 26.

27 Rodinson, *Mahomet*, s. 57.

28 Rodinson, *Mahomet*, s. 34.

29 Rodinson, *Mahomet*, s. 34-35.

30 Rodinson, *Mahomet*, s. 36.

Arap toplumunda büyücülük ve kehanetin son derece yaygın olduğunu ifade eden Rodinson'a göre insanlar, böylece kem gözlerden nazarlıkla korunurlardı. Düzensizlik içerisinde yaşayan kabile bireyleri kendilerine özgü bir ahlak ideali oluşturmuş ve bu ideale uygun bir ahlak benimsemişlerdir. Bu idealin oluşumunda dinin hiçbir rolü yoktur. Arapların gözünde 'örnek insan' her şeyden önce herkesten fazla mert olan insandır. Mertlik ise, kökü bakımından 'erkeklik' anlamına gelir. Mert olmak demek cesur, dayanıklı ve kanaatkâr, içinde yaşadığı topluluğa ve sosyal görevlerine sadık, cömert ve konuksever olmak demektir.³¹

Yine Rodinson'a göre açlık insanı daima baştan çıkarmıştır ve unutulmamalıdır ki; o devirde Araplar çoğu zaman yarı aç olarak yaşıyorlardı. İşte Arap kabileleri arasındaki vahşet ancak böyle açıklanabilir. Yazar kendi sübjektif değerlendirmeleri çerçevesinde, Arapların ne kadar 'barbar' olduklarını bir öyküden yola çıkarak şöyle anlatır: "Arapların arasından uzun saçlı bir adam düşman askerini öldürdükten sonra dudaklarını adamın boğazına yapıştırıp kanını emmeye koyuldu. Düşman tarafı hiç beklemedikleri bu canavarca manzara karşısında dehşete düşmüş ve artık eskisi kadar yiğitlik gösterememiştir."³² Rodinson Araplar hakkında bu ve benzeri küçültücü ifadeleri daha önce de kullanmıştır.

4. İdarî ve Siyasî Durum

Gaudefroy-Demombynes'e göre İslâm öncesi Arap toplumu kabileler biçiminde düzenlenmiştir. Bu sıralama ise şöyledir: Aile, kabile, kabileler birliği. Aile bir çadırda ya da bir evde toplanmıştır. Kabile, reisin mekânı çevresinde bir çadırlar halkası biçiminde kümelenmiştir. Mekke şehir merkezinde oturanlar ise, dağınık mahalleler şeklinde oturuyorlardı. Her çadırda bulunan bir aile reisi çocuklarını ve kölelerini çevresinde toplamıştır.³³

Blachère'e göre, öncelikle Mekke şehri, Necran'la Medine'nin arasında kuruludur ve Hicâz'ı Babil'e bağlayan yolun son durağını oluşturur. İkinci olarak, hem kentin içinde hem de Mina, Arafat ve Müzdelife'de kutsal sayılıp büyük saygı gösterilen ve her yıl sadece Hicâz'dan değil komşu ülkelerden de pek çok hacı çeken yerler vardır. Bir çeşit "Tanrı için savaş arası"³⁴ oluşturan aylar boyunca ve ilkbaharda, Mekke ve civarı dokunulmazlık kazanır ve büyük bir etkinlikle canlanır. Böylece bu kervan kenti zenginliğini hem ticaret yolları üzerinde bulunmasından hem de hacıların sırtından kazanır.³⁵

31 Rodinson, *Mahomet*, s. 38.

32 Rodinson, *Mahomet*, s. 39-40.

33 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 28.

34 Tanrı için savaş arası (Fr. Trêve de Dieu) teriminden maksat, kendisinde savaşın haram kılındığı Haram Aylar'dır.

35 Blachère, *Mahomet*, s. 23.

Blachère, Lammens'in görüşlerinden hareketle Kureyşlilerin Mekke'de bir "tüccarlar cumhuriyeti" oluşturdukları olgusu üzerinde çok ısrar etmiştir. Kureyşliler yerleşik hayata geçmekle birlikte bedevî kökenlerini inkâr etmemişlerdir. Hatta kabile özelliklerini bir takım organizasyonlarla özellikle korumuşlardır. Kentin başında *mele'* adı verilen bir "ileri gelenler kurulu" (Fr. le Conseil des Notables) bulunur. Hiç kimse bu kurula veraset yoluyla giremez. Bu kurulda yer alanlar oraya yalnızca kişisel saygınlıkları, zekâları, politik ya da askeri nitelikleri, bir de mensubu oldukları kabilenin önemi sayesinde girebilirler. Bu meclis bir senato değildir; aldığı kararların yaptırım gücü yoktur, ikna yoluyla vatandaşların geri kalanına kabul ettirildikleri ölçüde bir sonucu olur. Yönetimin merkezinde adına "Dâru'n-Nedve"³⁶ denilen bir toplantı yeri vardır, burası ne bir "Yargıçlar Konağı" (Fr. Hotel des Échevins) ne de "Belediye Binası" (Fr. la Maison De ville) olup Kâbe'ye yakın, herhangi bir kimseye ait sıradan bir evdir. Çıkan problemler Dâru'n-Nedve'ye getirilmeden önce, öncelikli olarak evlerinde ayrı toplanma yerleri olan aile üyelerinin katıldığı bir mecliste istişare edilirdi. Ne kadar sade ve gösterişsiz olursa olsun bu kent yaşamı zekâ oyunlarına, politik yeteneklerin incelik ustalaşmasına ve pratik duygusunun gelişmesine çok elverişlidir.³⁷

Rodinson ise, Kureyş aşiretlerinin her zaman kendi aralarında iktidar mücadelesi içinde olduklarını, bunların başında da Abdümenafogulları ile Abdüşşemsoğullarının geldiğini ifade eder. Hz. Muhammed'in dedesi olan Abdülmuttalib'in bir süre yönetimi ele geçirse de daha sonra Ümeyyeogullarının söz sahibi olduğunu belirterek, dışa karşı birlikte hareket ettiklerini belirtir. Büyük kararların ortak bir senato olan *mele'* tarafından alındığını ifade eden Rodinson, bu kurulun kararlarının bir yaptırım gücüne sahip olmadığını kaydetmiştir.³⁸ Ayrıca Rodinson, Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib'in Kâbe hizmetleri, hacıların su ve yemek ihtiyacını gidermesi dolayısıyla Mekke halkı üzerinde bir ağırlığının olduğunu ifade etmektedir.

B. Hz. Muhammed'in Doğumu, Çocukluğu ve Gençlik Dönemine Yaklaşımlar

Eserleri incelenen Fransız oryantalistler Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson; Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik dönemine ait bilgileri aktarırken, genel olarak, bu bilgilerin az ve karmaşıklığı üzerinde durmaktadırlar. Hz. Muhammed'in risâlet öncesi hayatı, doğumu, çocukluğu, sütanneye verilmesi, göğsünün yarılması (şakk-ı sadr) ve Suriye yolculuklarını ayrı başlıklar halinde ele almasalar da aşağıda bu konular sınıflandırılarak aktarılacaktır.

36 *Dâru'n-Nedve*, Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşüp karara bağladığı toplantı yeridir. Ethem Ruhi Fırlalı, "Dâru'n-Nedve", *DİA*, İstanbul, 1993, VIII, 555-556.

37 Blachère, *Mahomet*, s. 24.

38 Rodinson, *Mahomet*, s. 64.

1. Doğumu

Adı geçen Fransız oryantalistler Hz. Muhammed'in doğum tarihi konusunda geniş yorumlar yapmışlardır. Doğum tarihinin kesin olarak bilinemeyeceği üzerinde duran oryantalistler kendilerince birtakım tarihler öne sürmektedirler.

Gaudefroy-Demombynes geleneksel bilgileri tekrar ederek, Hz. Muhammed'in, Kureyş'in büyük kabilelerinden birinden, Benî Hâşim'den geldiğini ve bu ailenin saygınlığının kendisine çok yararı olduğunu belirtir. Mekke'de en yüksek görevlerde bulunmuş olan Kureyş kabilesinden gelmesinin kendisine saygınlık sağladığını ifade eder.³⁹

Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib ve kabilesinin Mekke'deki görevleri hakkında bilgiler veren Gaudefroy-Demombynes, bu görevlerin onun ve ailesinin toplum içinde nüfuz ve itibarını artırdığını söyler. Hz. Muhammed'in babası Abdullah'ın Âmine ile evlilik hikâyesini anlatır. Hz. Muhammed'in doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü olaylarla Hz. İsa'nın doğumunu kıyaslar. Ona göre, Kutsal Rûh'un İsa'nın annesi Meryem'in göğsüne Allah'ın nefesini üflemesi gibi, bir melek de Abdullah'a kutsal ışığın yani Nûr'un bir parıltısını aktarmıştır. Taberî, Yakubî ve İbn Sa d gibi siyer kaynaklarında anlatılan birçok rivâyeti buna delil gösterir.⁴⁰ Yazar bu rivâyetlerin sahilliği üzerine yorumdan kaçınmaktadır.

Gaudefroy-Demombynes ayrıca, Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'in peygamber olarak geleceğini haber veren Kur'ân'da geçen "*Ben Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir Peygamberi müjdeleyici olarak gönderildim*" mealindeki ayeti⁴¹ ise kabul etmez. Çünkü Yuhanna İncili'ndeki 14 ve 26. ayetle karşılaştırıldığında burada geçen "paracletos" kelimesinin anlam itibarıyla Muhammed ya da benzeri bir anlam içermediğini iddia eder.⁴²

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili bir diğer eksiklik, doğumunun kesin bir tarihe bağlanamayışdır. Gerçekte hayatının bütün dönemleri iyi bilindiği halde, ölüm tarihi üzerinden doğum tarihi 'yapay'

39 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 59-60.

40 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 60-61. Yazarın burada aktardığı rivâyet üslubu şu şekildedir: "*Abdullah, evinden gelirken Fâtıma bint. Nevfel'in evinin önünden geçti, bu kadının erkek kardeşi hanîf Varaka, yakında bir peygamber doğacağını söylemişti ona. Hatun Abdullah'ın yüzündeki ışığı gördü ve kendisini ona sundu, ama boşunaydı bu. Az sonra tekrar kadının evinin önünden geçen Abdullah bu kez görüşmeye istekli göründü, fakat kadın onu geri çevirdi: Yüzünde o parıltı yoktu artık. Bunun üzerine Fâtıma bint Nevfel, Âmine'ye, karnında 'yeryüzündeki varlıklarının en iyisini' taşıdığını haber verdi."*

41 es-Saff 61/6.

42 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 61.

olarak kurgulanmıştır. Ölümü hicri 11. yılın Rebülevvel ayının 13'ü Pazartesi günü vuku bulmuştur. Bu tarih 8 Haziran 632'ye karşılık gelmektedir. Hicri 1. yıl ise 25 Eylül 622'de başlamıştır. Fransız oryantoliste göre klasik siyer kaynakları, Hz. Peygamber'in doğumu, Kuba'ya gelişi hayatındaki temel olaylarda hep Rebülevvel ayının 12'si ya da 13'üne denk gelen bir pazartesi bulmak istemiştir. Ancak yazara göre Hz. Muhammed'in doğum yılı belirsiz kalmaktadır. Yazar bu olaylardan yola çıkarak, Hz. Muhammed'in Medine'de on yıl, Mekke'de ise ilk vahiyden sonra on ya da on üç yıl yaşadığına ve vahiy gelmeye başladığında kırk yaşında olduğuna karar verildiğine göre, 569 yılında doğmuş olduğunu iddia etmektedir.⁴³

Fransız oryantalist Blachère ise, Hz. Peygamber'in doğumunu; Orta Çağ tarihini alt üst edecek bir hadise olarak değerlendirir. Fakat kendisine göre, bu önemli olayda her şey belirsiz ve sırdır. Hadis ve siyer kaynaklarında⁴⁴ bu konularla ilgili tatminkâr bilgiler mevcut değildir. Mesela, Hz. Muhammed'in doğum tarihi olarak 567, 572 ve 573 gibi farklı tarihler söz konusudur. Babası ve annesi hakkında çok az bilgilere sahip olduğunu belirterek, babası Abdullah'dan Abdülmuttalib'in beş oğlundan biri⁴⁵ diye söz etmektedir.

Blachère, Hz. Peygamber'in 632 yılında vefatını ve 622 yılında hicretini tarihsel olarak güvenilir kabul eder. Tarihçilerin de bu tarihler konusunda bir görüş birliği içerisinde olduğundan bahseder. Kur'an-ı Kerim'deki "...ben sizin aranızda bundan önce bir ömür yaşadım..."⁴⁶ ayetinde geçen *عُمُرًا* kelimesi ve bu kelimeye bazı müfessirler tarafından verilen "kırk yıl" anlamından hareketle ve aynı zamanda risâletin Mekke'de on yıl sürdüğünü iddia ederek, peygamberliğin 612 yılında başladığını söyler. İbn Sa'd'ın bir rivâyetini ele alarak Hz. Muhammed'in 63 ya da 65 yaşlarında vefat ettiğini öne sürerek 567 veya 569 tarihlerinin Hz. Peygamber'in doğum tarihi olduğunu iddia eder. Oysaki siyer kaynaklarında 571 tarihi zikredilir ve bu tarih ona göre doğru olmadığından Hz. Muhammed'in doğum ve risâletinin başlangıç tarihi kesinlikle şüphelidir. Yazara göre bu durumda tarihler konusunda yeni bir düzenleme yapmak gerekmektedir.⁴⁷

43 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 62.

44 Blachère eserinde "*la Tradition Biographique*" ifadesini bolca kullanır. Biz bu ifadeyi "*klasik hadis ve siyer kaynakları*" şeklinde çevirdik.

45 Yazar burada kaynak göstermemiştir. Oysaki birçok kaynakta bu bilgi Abdülmuttalib'in on evladı olduğu şeklindedir. Kaynaklarımızda Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah'ı verdiği bir söz üzerine kurban etmek istemesi anlatılır. Bk. İbn Hişâm, *Ebû Muhammed Abdülmelik* (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (tah. Mustafa es-Sakkâ), I-II, Kahire, 1955, I, 108-109; Bekir Topaloğlu, "Abdullah", *DİA*, İstanbul, 1988, I, 75-76; Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 409.

46 Yûnus 10/16.

47 Blachère, *Mahomet*, s. 15. Hz. Peygamber'in yaşı ile ilgili *Journal Asiatique*'te uzunca bir makale kaleme alan Henri Lammens Hz. Peygamber'in yaşının 60-65 yaş arasında olduğunu iddia etmektedir. "L'âge de Mahomet", *Journal Asiatique*, 10 (1911), XVII, s.

Blachère, daha önce de Kur'ân'ın kronolojik olarak yeniden sınıflandırılması gerektiğini belirtmiştir.

Blachère ise, Gaudefroy-Demombynes'in aksine Hz. Muhammed'in doğumunda göze çarpan bir harikuladeliğin olmadığını belirtir. Muhammed ismi "övlümüş, övlümeye değer" anlamına gelir ve nadiren de olsa İslâm öncesi kullanılan özel isimlerden birisi olabilir. Peygamberlik öncesi bu isim zaten pek kullanılmazdı ve o "Ebu'l-Kâsım" diye çağrılmaktaydı.⁴⁸

Rodinson ise aynı şekilde diğer oryantalistler gibi, Hz. Muhammed'in ne zaman doğduğunun tam olarak bilinemediği üzerinde durarak, kendi görüşüne göre 579'dan önce doğduğunu düşünmektedir. Hz. Muhammed'in Fil Olayı'nın olduğu sene doğduğu fikrine karşı çıkar. Doğum tarihi konusundaki belirsizlikler ona göre, 567'den 573'e kadar bir süren bir doğum yılı zinciri ortaya çıkarır.⁴⁹ Ama sonuç itibarıyla çoğu tarihçinin kabul ettiği 571 yılını tercih eder.

Rodinson, Hz. Muhammed'in soyu hakkında genel bilgileri tekrarlayarak babası Abdullah'ın yakışıklı bir insan olduğundan söz eder. Hz. İsa'nın doğumunun aksine, Hz. Muhammed'in doğumunun mucizevi değil normal şartlarda gerçekleştiğinden bahseder. Yazar inanmasa da, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'da geçen Hz. Peygamber'in doğum öncesi olaylarını zikreder.⁵⁰

Rodinson bu bölümde önemli bir iddiada bulunarak, Hz. Peygamber'in doğumundan önceki şartların adeta kendisinin dünyaya gelmesi için hazırlandığını belirtir: "Bir Arap ideolojisinden güç alan, hem yeni koşullara uygun, hem de kadroya alacağı Bedevî ortamına yakın, büyük imparatorluklarla eşitlik içinde pazarlık edebilen bir Arap devleti... Devrin büyük ihtiyacı işte budur. Artık bütün yollar, bu ihtiyacı karşılayacak olan deha sahibine açıktır ve bu deha sahibi adam (Hz. Muhammed) doğmak üzeredir."⁵¹

Görüldüğü gibi Hz. Muhammed'in doğum tarihi konusunda Rodinson hariç diğer iki oryantalist farklı tarihleri vefatından hareketle bazı hesaplamalarla sondan başa doğru zikretmektedirler.

2. Çocukluğu ve Sütanneye Verilmesi

Hz. Peygamber'in çocukluk ve gençlik dönemi ve bu dönemlerdeki birtakım olaylar oryantalistlerce dikkate alınarak yorumlanmıştır. Bu dönemlere ait rivayetlerin gerçekliği üzerinde duran oryantalistler bazı olayların geçmiş ümmetlere ait efsanevi öğeler barındırdığını iddia etmektedirler.

209-250.

48 Blachère, *Mahomet*, s. 29.

49 Rodinson, *Mahomet*, s. 61.

50 Rodinson, *Mahomet*, s. 64-66.

51 Rodinson, *Mahomet*, s. 59.

Söz konusu oryantalistlerden olan Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in çocukluk döneminin en önemli olayları olarak onun sütanneye verilmesi ve göğsünün yarılması olaylarını görmektedir. Sütanesi Halime'nin ondan başka Hamza, Cafer ve Ebû Seleme'yi de emzirdiğini ve bu kadının Ebû Leheb'in kölesiyken hicretten sonra onun tarafından azat edildiğini anlatır. Sonra Benî Sa'd kabilesinden, Mekke'de emzirecek zengin bir bebek bulamayan Halime, yetim olan Hz. Muhammed'i emzirmeye ve onu Mekke'nin cehennem sığınağı dışında yetiştirmeye razı olur. Beş yıl boyunca bakıp büyütür ve bu süre içinde kabilesinde mutluluk hüküm sürer. Bu süre boyunca, mucizevi işaretler çocuğa eşlik etmiştir.⁵² Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in sütanesi Halime'yi hiç unutmadığını, hep sevgiyle andığını söyler. Taif kuşatması döneminde Hz. Peygamber Benî Sa'd kabilesiyle süt yoluyla olan akrabalık ilişkilerini kullanmıştır.

Diğer oryantalist Blachère'e göre ise, annesi Hz. Muhammed'i dünyaya getirdiğinde hayatının en fakir dönemini yaşıyordu ve bu yüzden Arabistan'ın yerleşik ahalisi arasında pek yaygın olan âdete göre sütanneye vermişti. Yine adetlere göre çocuk süttten kesilene dek orada kalmalıydı.⁵³ Blachère, olayları bilinen bazı rivâyetleri tekrar ederek anlatır. Hz. Muhammed'in annesi Amine'ye geri verildiğinde altı yaşında olduğunu ve babasının kabrini ziyaret amacıyla Medine'ye gidip ziyaretten dönerken, yolda annesinin vefat ettiğini tekrar eder. Yaşlı bir köle kadın (Ümmü Eymen) bu öksüz ve yetimi Mekke'ye dedesi Abdülmuttalib'e götürür. Yazar, Hz. Muhammed'in altı yaşından sonra 13-14 yıl boyunca hakkında bilgilerin çok az olduğunu söyler. Dedesinin ölümünden sonra hali vakti yerinde, saygın bir tüccar olan Ebû Talib yeğenini yanına alır. Bu esnada Ebû Talib'in de adı Ali olan bir oğlu dünyaya gelir. Ali kuzeni Muhammed'e sınırsız bir sevgi ve sadakatle bağlıdır. Yine yazara göre; Hz. Peygamber bu dönemde pek mutlu değildir. Hatta hor görülen, parayla tutulmuş kimselere ve kölelere yaptırılan çobanlık, Hz. Muhammed için uygun görülür. Bu çobanlık mesleği de mutsuzluk varsayımını doğrular niteliktedir. Yazar daha da ileri giderek "çobanlık öyküleri"nin Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı olduklarını belirtir. Örnek olarak da Peygamber Amos'un⁵⁴ Tanrı tarafından peygamber olarak seçilmeden önce bir çoban olduğundan bahseder. Ona göre çobanlık yaptığı vurgusu peygamberlik yoluna mütevazı bir biçimde başladığını anımsatmak içindir. Yine bir hadis Hz. Muhammed'e "*her peygamberin çobanlık yaptığı*" söyler.⁵⁵

52 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 62-63.

53 Blachère, *Mahomet*, s. 28-29.

54 Amos, M.Ö 793 ile 753 yılları arasında görev yapmış bir Yahudi peygamberdir. Bk. M. Carrol- R. Daniel, *Amos: The Prophet and His Oracles*, Louisville: Westminster John Knox Press, 2002.

55 Blachère, *Mahomet*, s. 30.

Rodinson ise, Hz. Peygamber'in çocukluğu hakkında hiçbir bilgiye sahip olunamadığı, bu yüzden birçok bilginin efsanevi olduğundan bahseder. Ona göre tarih merakının ve dindarlık duygusunun harekete geçirdiğı birçok kimse Hz. Muhammed'in hayatı hakkında bilgi sahibi olmak istemişlerdir. Bundan dolayı adına "nakilcilik" adı verilen rivâyetçi (Fr. Traditioniste) bir gelenek ortaya çıkmıştır. Rivâyetçi müellifler tarih merakını, dindarlık duygusunu veya toplum hayatının düzenlenmesiyle ilgili bir ihtiyacı karşılamak amacıyla, ellerine geçen bütün olayları kritik etmeden aktarmaya koyulmuşlardır.⁵⁶

Bütün bunlara rağmen Rodinson birçok olayın doğruluğunu kabul eder. Mesela, Hz. Muhammed'in eşlerinin ve arkadaşlarının isimleri, soy kütükleri, aralarındaki akrabalık bağları, insanî ilişkileri konusunda kesin bilgilere sahip olduğundan bahseder. Buna karşın, Hz. Peygamber'in hayatının ilk dönemi hakkında çok az bilgiye sahip olunabildiğinden söz eder.⁵⁷

Rodinson ayrıca, Hz. Peygamber'in sütanneye verilmesiyle ilgili İbn Sa'd'dan rivâyetleri aktararak bunun Arap toplumunda bir gelenek olduğunu, bu sayede Kureyş çocuklarının çölün temiz havasından yararlanarak sağlamlaşacağına olan inancı dile getirir. Ayrıca bu gelenekte, erkek çocuklar arasında süt kardeşliği güçlü bir bağ olarak kabul edildiğinden, göçebelerle olan faydalı ilişkiler de bu yolla sürdürülmüştür.⁵⁸

Gaudefroy-Demombynes, olayları yorumsuz olarak aktarırken Blachère de, Hz. Muhammed'in çocukluğunda çobanlık yapmasını mutsuzluğun bir sembolü olarak görmektedir. Ona göre çobanlık hor görülen ve küçük düşürücü bir meslektir. Blachère bu olayın Hıristiyan ve Yahudi kaynaklı olduğunu iddia ederek kendi ile çelişmektedir. Rodinson ise Hz. Muhammed'in çocukluğu ile ilgili birçok olayın efsanevi olduğunu düşünmektedir.

İbrahim Sarıçam'ın belirttiğı gibi, Hz. Muhammed, diğer peygamberler gibi, kendi devirlerinin ekonomik koşulları çerçevesinde bu mesleği icra etmiştir. Onun ticarî faaliyetlerinde amcasına yardım ettiğı gibi, hayvanların bakımında da yardım etmesi gayet doğaldı. Aksi takdirde tembel tembel oturmuş veya avare bir şekilde gezip dolaşmış olurdu. Aynı zamanda çobanlığın kişiyi sabra ve tahammüle alıştırdığını, himayesi altındakileri koruma alışkanlığı kazandırdığını ve sorumluluk duygusu aşladığını da belirtmek gerekir.⁵⁹

3. Göğsünün Yarılması Olayı

İslâm tarihi kaynaklarında Hz. Muhammed'in sütannesinin yanında iken

56 Rodinson, *Mahomet*, s. 66.

57 Rodinson, *Mahomet*, s. 67.

58 Rodinson, *Mahomet*, s. 67-68.

59 İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB. Yay., 2007, s. 78-79.

göğsünün yarılması (şakk-ı sadr) ile ilgili birtakım rivâyetlere yer verilmektedir.

Bu hadise oryantalistlerin eserlerinde yer verdikleri ve tartıştıkları konular arasındadır. Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in Benî Sa'd kabilesinde iken peygamberlik görevini yapmaya elverişli kılmak ve kötülüklerden arındırmak için iki meleğin onu tuttuğunu, sonra meleklerden birinin Hz. Muhammed'in göğsünü yardığını anlatır. Melek onun göğsünü yıkamış ve "bir beyaz kedinin yüzüne benzeyen" sekineyi çağırması ve onu Muhammed'in kalbine koymuştur. En sonunda bu iki melek iki omzu arasına peygamberlik mührünü vurmuşlardır.⁶⁰

Gaudefroy-Demombynes'e göre, başka birtakım rivâyetler meleklerin müdahalesini ya hemen vahiy öncesi olan Hz. Muhammed'in Hira mağarasına çekilişleri zamanına ya da Kâbe önünde namaz kılariken Mi'râc olayının öncesine yerleştirmiştir. Bu olayda bir Kur'ân ayetinin somut yorumunun varlığı görülmek istenmiştir: "*Ey Muhammed! Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?*"⁶¹ Yazar burada, bağırsakların çıkarılması, yerine büyü ve arındırıcı bir ögenin konması sonucu, Hz. Muhammed'de varlığını ileri sürdüğü "sara" belirtilerini gören Sprenger'in görüşlerinin kabul edilemez olduğunu söylemektedir.⁶²

Gaudefroy-Demombynes bu olayı değerlendirirken, insanların cinler tarafından ele geçirildiğinin kabul edildiği İslâm öncesi inançların izinin görüldüğünü belirterek, şâir Ümeyye b. Ebi's-Salt, akbaba biçimine giren bir cinin göğsünü yardığını örnek verir. Fransız oryantaliste göre, Taberî IX. yüzyılda bu olayı, Allah'ın Hz. Muhammed'in göğsünü temizleyip ilk yaratıldığı duruma getirmek istediği biçiminde açıklar.⁶³

Blachère'e göre ise, hadislerde anlatıldığı şekliyle Hz. Muhammed Benî Sa'd kabilesi yanında sürüsünü otlatırken "kalbinin yıkanması" olayıyla yüz yüze kalır.⁶⁴ Ona göre vahiy öncesi dönem için Kur'ân'da Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili neredeyse hiçbir bilgi olmadığından dolayı, hadis o döneme ait ne buldu ise hepsini toplamıştır. Bunların içerisinde Arap-Putperest, Yahudi-Hristiyan ve İran kültürüne ait etkiler bulunan hikâye ve anlatılar mevcuttur. Mesela, ilk gelen vahiylerden olan "*Ey Muhammed! Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senin üzerinden kaldırmadık mı?*"⁶⁵ ayetinde geçen "göğsünü açmak" deyimini yazara göre mecazi bir ifadedir. Bu ayetlerin yalın anlamı, "*Biz senin ruhunu imana açmadık mı? Seni putperestlikten kurtarmadık mı?*" şeklindedir. Bununla

60 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 63.

61 İnşirâh 94/1.

62 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 63.

63 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 63.

64 Blachère, *Mahomet*, s. 28-29.

65 el-İnşirâh 94/1-3.

birlikte, hem Kur'an yorumlarında hem de Hz. Muhammed'in siretinde yer alan bir hadiste, bu ayetlere bambaşka bir anlam verilmektedir. Şöyle ki: "Henüz çocuk olan Muhammed bir gün hayvanlarını otlatırken iki melek ona yaklaşmış, onu uyutmuş, göğsünü yarmış, içinden kalbini çıkarmışlar ve onu karla yıkamışlardır. Daha sonra kalbi yine yerine koymuşlar ve bu mucizeyi yaşayan çocuğun aklında da bedeninde de bu yapılanın hiçbir izi kalmamıştır."⁶⁶

Bu olayı Blachère şöyle değerlendirir: "*Bu öykü ister Arap putperestliğine ait olsun, ister bazı Yahudi ya da Hıristiyan anlatılarını çağrıştırsın, gerçek olan şudur ki; önemli kişilerin hayatlarını anlatan öykülerde bu tür hikâyeler mevcuttur. Müslüman müfessirler Kur'an'da, harfi harfine alındığında anlatı-hikâye yorumuna dayanaklık eden 'göğsünü açmak' deyimini bulmamış olsalardı, bu olay havada kalırdı. Bu hadise, o zamandan itibaren kuşkulu olmaktan çıktı ve Muhammed'in hayatında yerini aldı.*"⁶⁷

Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması olayı üzerinde fazla durmayan Rodinson ise, farklı zaman dilimlerinde meydana geldiğini söylediği bu olayın gerçek olabileceğini, çünkü benzer olayların daha önce başka kişiler için de söz konusu olduğunu belirtir.⁶⁸ Rodinson bu olayı anlatırken şu rivâyetleri aktarır: "*Bir gün Cebrail veya insan şekline girmiş iki melek Hz. Muhammed'in yanına gelip göğsünü yarmış, kalbini çıkardıktan sonra ondan bir kan pıhtısı almış, ardından kalbi yıkayıp yerine koymuş, yarığı da kapatmıştır.*"⁶⁹

Görüldüğü gibi Fransız oryantalistler ilgili rivâyetleri aktarsalar da bu olayın maddî bir operasyon olmayıp daha çok eski kültürlerde olan bir mitoloji olarak görme eğilimindedirler. Zira bu tür olaylar daha önce başka kimseler için de anlatılmıştır.

"Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım" adlı bir makale kaleme alan Bünyamin Erul, bu konunun, İsrâ öncesinde Hz. Muhammed'i misal âleminde yapacağı bu yolculuğa hazırlamaya matuf, manevî, ruhanî yahut temsili bir *şerh-i sadr* (gönlün ferahlatılması) olarak anlaşılmasının daha isabetli olacağını belirtir. Anlaşılan o ki, söz konusu sembolik anlatım, zaman içerisinde râviler tarafından cerrahi bir operasyon olarak algılanmaya, ardından da o şekilde nakledilmeye başlanmıştır.⁷⁰

66 Blachère, *Mahomet*, s. 11. Bu konu ile birçok hadis olmakla birlikte yazarın zikrettiği hadis Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir. Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned*, İstanbul, 1982, V, 139.

67 Blachère, *Mahomet*, s. 11.

68 Rodinson, *Mahomet*, s. 69.

69 Rivâyetler için bk. Ahmed b. Hanbel, III, 121; Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbüri (261/875), *el-Câmiu's-Sahih*, (tah. M. Fuad Abdülbaki), I-III, İstanbul, "İman", 261, 265.

70 Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım",

İslâm âlimleri arasında kafa karışıklığına sebep olan bu konunun oryantalistlerce anlamlandırılmaması normal karşılanmalıdır. Fransız oryantalistler, Hz. Muhammed'in göğsünün yarılmasıyla ilgili eski İran-Doğu kültürlerindeki cin, şeytan ve kâhin gibi unsurların bolca yer aldığı Arap kültüründe yaygın olan mitolojinin ve efsanenin etkisi sonucu oluşan rivâyetlere dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla onlara göre bu rivâyetler geçmiş Doğu kültürlerinin yabancı olmadığı, bazı önemli şahsiyetler için kullandıkları birtakım mitolojilerdir.

4. Suriye Yolculukları

Hz. Muhammed henüz dokuz ya da on iki yaşlarında iken amcası Ebû Talib ticaret maksadıyla Suriye'ye gitme kararı vermiş, seyahate kendisini de götürmesi için amcasına ricada bulunmuştu. Ebû Talib yeğenini kırmamış ve beraber yolculuğa çıkmışlardır. İslâm tarihi kaynaklarının verdiği bilgilere göre ticaret kervanı, Suriye topraklarında bulunan Şam ve Kudüs arasında Busrâ denilen yerde konakladıkları sırada bir Hıristiyan rahibi olan Bahîrâ ile bir yemek yeme süresi kadar kısa bir müddet görüşmüştü.⁷¹ Yine bazı rivâyetlere göre, yirmi beş yaşlarında iken mustakbel eşi Hz. Hatice'nin kervanı ile tekrar Suriye'ye gelmiş ve yine aynı yerde yani Busrâ'da bu kez Nastûrî adlı bir papaz ile karşılaşmıştı. Bu kişinin, bir Nastûrî papazı mı olduğu veya o kişinin gerçekten böyle bir ad mı taşıdığı kesin değildir.⁷²

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Peygamber'in Suriye'ye yaptığı yolculukları ve bu yolculuklarla ilgili anlatılan olayların kuşkulu olduğunu iddia eder. Ona göre bazı tarihçiler bu yolculuklarda Hz. Peygamber'in Hıristiyanlıkla ilk ilişkilerini ve bu din hakkındaki bilgilerinin temel kaynağını görmüşlerdir.⁷³ Fransız oryantalist, yine de Suriye yolculuklarına ve orada Hz. Muhammed'in Rahip Bahîrâ ile karşılaşmasına dair riayetleri aktarmaktan geri duramaz.

Blachère'e gelince o, Hz. Peygamber'in amcası ile Suriye-Şam'a yolculuk yaptığına ve orada Rahip Bahîra ile karşılaştığına inanmaz. Bu noktada Sprenger, Caetani ve Buhl'u eleştirir. Yine de bir ihtiyat payı bırakarak "bu yolculuğun yapıldığı doğru ise; bu yolculuk Muhammed'i ciddi anlamda Hıristiyanlık etkisi ile doldurmuştur"⁷⁴ diyerek birçok oryantalistin görüşüne yaklaştığı görülmektedir. Blachère, klasik dinî kaynaklar reddetseler de Hz. Muhammed'in putperest ayinlere katıldığı ve hayatının büyük bölümünde "atalarının dini üzere" yaşadığı görüşündedir. Bu görüşünü Kur'ân-ı Kerim'deki şu ayetlerle delillendirir: "Allah

Diyanet İlimi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) -Özel Sayı-, Ankara, 2003, s. 33-66.

71 Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), Ankara, 2003, I, 47.

72 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 58.

73 Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 65.

74 Blachère, *Mahomet*, s. 31.

seni şaşırmiş bulup da sana yol göstermedi mi?”⁷⁵ “O sana bilmediğini öğretti ve sana Allah’ın lütfu çok büyük oldu”⁷⁶ “...sen kitap ve imanın ne olduğunu önceleri bilmezdin.”⁷⁷

Hz. Peygamber’in Suriye yolculukları ile ilgili olarak değerlendirmelerde bulunan bir diğer oryantalist Rodinson ise, bu yolculukların gerçek olup olmadığı hususunda net bir görüş belirtmez. Taberi’nin olaya dair ayrıntılı bir rivâyetine yer verir. Olayın gerçek olarak kabul edilmesi durumunda bunun bir savunma refleksi olduğunu belirtir. Zira Hz. Muhammed’in, tektanrılı dinlerin biri tarafından tanınması önemliydi. Bu olayda ise Hıristiyan bir Rahip tarafından bir tanınma ve meşruiyet söz konusu idi.⁷⁸

Rodinson, Hz. Muhammed’in doğduğu şehirdeki pagan dinlerle hiçbir ilişkisi olmadığını söyleyen Müslüman bilim adamlarının görüşlerini isabetli bulmaz. Çünkü ona göre, Hz. Muhammed o dönemde herkes gibi babasının dinine mensuptur ve tanrıça olan Uzzâ’ya bir kurban bile kesmiştir. Yine kesmiş olduğu kurbanın etinden bir Hıristiyana vermek istemiş fakat adam bunu kabul etmemiştir.⁷⁹

Gaudefroy-Demombynes ve Blachère Suriye yolculuklarında anlatılan olaylara kuşku ile yaklaşmışlardır. Fakat bu tür rivâyetleri aktararak dolaylı olarak kabul ettikleri anlamı çıkmaktadır. Özellikle Blachère Hz. Muhammed’in atalarının dini üzerine yaşadığını belirtir. Rodinson ise, Hz. Muhammed’in mesajının tek tanrılı bir din olan Hıristiyanlık tarafından tanınması ve meşruiyeti açısından bu yolculukta gerçekleşen Bahîrâ görüşmesini önemli görmektedir.

Hz. Peygamber’in Suriye yolculukları ve Rahip Bahîrâ olayı oryantalistlerce istismar edilen ve yanlış değerlendirmelere konu olan bir hadisedir. Bir kısım oryantalistler bunun bir efsaneden ibaret olduğunu savunurken bir kısmı da Hz. Muhammed’in İslâm dinini ve esaslarını bu şahıstan öğrendiğini iddia etmişlerdir. Hatta daha da ileri gidilerek, Fransız oryantalist Carra de Vaux (1867-1953) gibi Bahîrâ’yı Kur’an’ın müellifi⁸⁰ şeklinde tanımlayan eserler de ortaya konmuştur.

75 ed-Duhâ 93/7.

76 en-Nisâ, 4/113.

77 eş-Şûrâ, 42/52.

78 Rodinson, *Mahomet*, s. 69-70.

79 Rodinson, *Mahomet*, s. 72. Bu konu hakkındaki rivâyetler hakkında bk. İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Siretu İbn İshâk*, (tah. Muhammed Hamidullah), Konya, 1981, s. 98.

80 Carra de Vaux, *La Légende de Bahîrâ, ou Un moine chrétien auteur du Coran*, Paris, 1898. Türkçe anlamı *Bahîrâ Efsanesi veya Kur’an müellifi Hıristiyan Bir Keşiş* olan bu eserin iddiasına göre Kur’an, “Bahira” adlı rahip tarafından yazılmıştır. Bu iddia tamamen hayal mahsulü ve gerçeklerden uzak olmakla birlikte Batı’da kabul görmüş, oryantalistlerce tekrarlanma gelmiştir.

Sonuç

Fransızca literatürden örnek olarak seçilen Fransız oryantalistler Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson, yazdıkları Hz. Muhammed biyografilerinde, klasik oryantalist düşünce sistematiğini birçok noktada sürdürmüşlerdir. Fransız oryantalistlerin Hz. Muhammed'in risâleti öncesi Arap toplumsal hayatına olgusal yaklaştıkları, olayları ve sosyal yapıları tarafsız bir gözle ele aldıkları görülmektedir. Rodinson'un ideolojik gerekçelerle Arapları tanımlamasında olduğu gibi, onları küçük düşürücü ve cani olarak nitelenmesi nedeniyle klasik oryantalist bakış açısı olan indirgemeci yaklaşımdan kurtulamadıkları da söylenebilir.

Hz. Muhammed'in doğumu öncesinde gerçekleşen bazı olaylar, doğumu esnasındaki hadiseler, çocukluğu ve gençliğine dair birçok rivâyet Müslüman âlimler tarafından da tartışılmıştır. Kaynaklarımızda bu konularla ilgili oldukça bol bilgi bulunmaktadır. Fakat Müslümanlar şakk-ı sadr ve Suriye yolculukları gibi olayları ele alırken bazı rivâyetleri kabul etmemektedirler. Bu bağlamda, birçok oryantalistin bu konulara olan itirazlarının zaman zaman İslâm âlimleri ile örtüştüğü de görülmektedir. Fakat bazı oryantalistlerin Hz. Muhammed'in risâleti öncesi olayları ele alırken İslâm'a ve onun değerlerine olan küçümseyici tavırlarının da bilimsellikle örtüşmediği ifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel** (241/855), *el-Müsned*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.
- Blachère**, Régis, *Le Problème de Mahomet, essai de biographie critique du fondateur de l'Islam*, Paris: PUF (Press Universitaires de France), 1952.
- Carrol**, M.- Daniel, R., *Amos: The Prophet and His Oracles*, Louisville: Westminster John Knox Press, 2002.
- Çağrıci, Mustafa**, "Asabiyet", *DİA*, İstanbul, 1991, III, 453-454.
- De Vaux**, Carra, *La Légende de Bahirâ, ou Un moine chrétien auteur du Coran*, Paris, 1898.
- Erul**, Bünyamin, "Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) -Özel Sayı-*, Ankara 2003.
- Fayda**, Mustafa, "Muhammed", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 409.
- Fiğlalı**, Ethem Ruhi, "Dâru'n-Nedve", *DİA*, İstanbul, 1993, VIII, 555-556.
- Gaudefroy-Demombynes**, Maurice, *Mahomet*, (Édition Albin Michel), Paris, 1969.
- Gündüz**, Şinasi, "Maniheizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: DİB. Yay., 2007.
"Maniheizm", *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 575-577.
- Hamidullah**, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), I-II, Ankara, 2003.
- Hançerlioğlu**, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- İbn Hişâm**, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (tah. Mustafa es-Sakkâ), I-II, Kahire, 1955.
- İbn İshâk**, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Siretu İbn İshâk*, (tah. Muhammed Hamidullah), Konya, 1981.
- Lammens**, Henri, "L'âge de Mahomet", *Journal Asiatique*, 10/XVII (1911), s. 209-250.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbüri (261/875), *el-Câmiu's-Sahih*, (tah. M. Fuad Abdülbaki), I-III, İstanbul.
- Rodinson**, Maxime, *Mahomet* (Éditions du Seuil), Paris, 1994.
Batıyı Büyüleyen İslâm, (çev. Cemil Meriç), İstanbul, 1983.
- Sarıçam**, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB. Yay., 2007.
- Şenay, Bülent**, "Yahudi-Hıristiyan İlişkilerinin Tarihi, Anti-Semitizm ve

Oryantalizm", *Oryantalizmi Yeniden Okumak, Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara: DİB. Yay., 2003.

Topaloğlu, Bekir, "Abdullah", *DİA*, İstanbul, 1988, I, 75-76.

<http://fr.wikipedia.org/wiki/Lévirat> (Erişim Tarihi: 22.12.2014)